

AKADEMİ VE İLAHİYAT ÇALIŞMALARI

Bizden öncekilerin büyüklüğü, kısmen efsanelere dayalı olsa da, onların büyüklüğünden çok, bizim küçüklüğümüzden kaynaklanmaktadır. Yani biz çok az çalışıyoruz, çok az üretiyoruz. Akademik unvanlar taşımamıza rağmen, öğretmenlik/öğretmencilik yapıyoruz. Birçok akademisyen (öğretmencilik oynayanlar) asıl mesleği haricinde imamlık, vaizlik, müftülük ve şeyhlik yapmaktadır.

Bu yazı, “Ehli Sünnet İncancının Geldiği Yer” başlığıyla WhatsApp’ta dolaşan bir metin hakkında olup, arkadaşlarımın değerlendirme yapmamı istemeleri üzerine kaleme alınmıştır. Söz konusu metnin yazarı, tarımdan bilinmediği için burada belirtilmemiştir. Ama bu durum benim için ehemmiyet arz etmediği gibi zaten burada da fikirlerin tartışılması ve öne çıkarılması hedeflenmiştir. Yazar, istiyorsa cevap verme hakkına tabii ki sahiptir.

Burada değerlendirilen metne yer verilmesinin sebebi, cevaplarla mütalaa edilen metin arasındaki irtibatın anlaşılması ve ne hakkında konuşulduğunun belli olması içindir. (Yazarın metni, basit bir takım düzeltmelerle, yazı boyunca italik yapılmıştır.)

“Ehli Sünnet İncancının Geldiği Yer

Şunu bilmelisiniz ki; imam Ebu Hanife, ne bir mezhep kurdu ne de kendini fetva makamına koydu. O, Kur’an’ı merkeze alarak halkın sorunlarına çözüm bulma gayreti ile saltanatın meşrulaştırdığı çarpık düzene muhalefet etti. Düzeni aklamak için Resul sözü diye uydurulan yalanları deşifre etti.

Hanefilik mezhebini asıl kuran kişi bir zamanlar Ebu Hanife’den de ders alan Ebu Yusuf’tur. Ebu Yusuf, İmam

Malik ile yakın ilişkiler kurup ondan hadis dersleri aldı.

İmam Malik’in Ebu Hanife’den hiç haz etmediğini hatta düşman olarak gördüğünü söylediği şu sözlerden kolayca anlayabiliriz: “Ebu Hanife ümmetin karşısına kılıçla çıksaydı, kıyas ve rey yoluyla verdiği zarardan daha az zarar verirdi.” “Ebu Hanife dini mahveden hastalıklardan biridir.” “Ebu Hanife az kalsın dini yıkacaktı.”

İmam Malik’ten aldığı fetvalarla sultanlardan maaş almayı meşru gören Ebu Yusuf; en zor zamanında kendisini himaye eden ilk hocası Ebu Hanife’nin ölüm fetvasını veren zalim sultana kadı olmakta hiçbir beis görmedi. Bu sayede büyük bir servete sahip olduğunu da belirtirsek işin aslı gayet net anlaşılacaktır.

İmam Malik’ten ders alan diğer bir kişi de İmam Şafii’dir. Tam 9 yıl boyunca ondan hadis dersleri alıp eğitildi. Diğer mezhep imamı Ahmet b. Hanbel ise eğitiminin önemli bir kısmını İmam Malik’ten ders alan Ebu Yusuf’tan aldı. Onun da Ebu Hanife karşıtlığı bilinen bir gerçektir. “Ebu Hanife iki kez düştüğü küfürden tövbeye davet edildi” sözü Ahmet b. Hanbel’e aittir. Oğlu ise Ebu Hanife’nin ‘sapık bir mürcie’ olduğunu kolaylıkla söyleyebilmiştir. Silsile devam eder. Ahmet b. Hanbel; Ebu Davu’u ve Buhari’yi, Buhari de hem Müslim’i hem de Tirmizi’yi yetiştirir.

محمد عليه السلام

Ebu Davut ise Nesai'ye hocalık yapar.

Aradan yıllar geçmiş olsa da Ebu Hanife'ye olan düşmanlık hiç bitmez. Buhari, "sapık, mürchie, güvenilmez adam" gibi lakaplarla Ebu Hanife'ye ve akla olan düşmanlığını öğrencilerine de aşılar. Tirmizi, Ahmet b. Hanbel'in, Ebu Hanife'ye 'yalancı' dediğini söyler. Hadis âlimi Ebu Davut, "İmam Malik, Ahmet b. Hanbel ve İmam Şafii'nin Ebu Hanife'nin sapıklık içinde olduğuna dair ittifak içinde olduklarına" şahitlikte bulunur.

Sünni İslam, Kur'an'ı açıklayan Kur'an'dan üstün kitabı Kütüb-i Sitte ve Kur'an'dan fazla yetkisi olan sorgulamayan mezhep hükümlerinden oluşan bir ekoldür. İşte bu ekol, saray destekli İmam Malik ve Ebu Yusuf'un bayraktarlığını yaptığı bu 10 kişi ile yaklaşık 100 senelik bir dönemde inşa edilmiştir.

Bu inanca göre hadis ayeti nesh edebilir. Yani bir ayetin aksi bir hadis varsa, ulema içtihat ettikten sonra ayetin hükmü kalkar ve hadisin hükmü uygulanır. Zina da uygulanan recm cezası, bu kurala dayanan en bariz örneklerdendir. Keza namaz kılmayanın katli, çocuk evlilikleri ve daha birçok hadsiz hükme bu kural yol verir. Onun için derler ki "Bana ayet okuma 500 ayet okusan da nafile..."

Konudan uzak olanlar için kısa bir açıklama yapmalıyız. 6 kitap anlamına gelen Kütüb-i Sitte, Buhari, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi, İbni Mace ve Nesai'nin kitaplarının birleştirilmesidir. 4 mezhep ise İmam Malik, Ahmet b.

Hanbel, İmam Şafii ve Ebu Yusuf'un görüş ve kitapları etrafında şekillenen otoriter kurallardır.

Burada oldukça garip bir durum var. İmam Ebu Hanife, Sünni dünyanın tamamınca İmam-ı Azam (imamların en büyüğü) olarak bilinir. Ama nedense Sünniliğin, onu sapık ilan edenlerin kitaplarından oluşuyor olmasını, kimse merak edip sorgulamaz."

Öncelikle belirtmek istediğim şey, metnin çok abartılı ve gereksiz ifadeler içerdiğidir. Belki de yazar burada metnini kısa tutmasının azizliğine uğramıştır. Yazıda ki ifadeler bize, arkasında bir Şii kaleminin mevcudiyetini işaret etmektedir. Kendi adıma, klasik âlimleri akademisyen statüsünde görür ve değerlendiririm. Dolayısıyla onların birbirleri hakkındaki bu eleştirileri, kaba bir akademik eleştiri bağlamında ele alınmalıdır. Kaldı ki İslam düşüncesinde kuraldır: Bir içtihat diğer içtihadı ortadan kaldırmaz, yani akademi farklı görüşlerin varlığı olağan, bununla birlikte ilmî ilerleme noktasında zaten olması gereken bir olgudur.

Şunu belirtmeliyim ki, tarihin veya tarih aracılığıyla bize ulaşan bilgilerin değeri, tarih kadardır. Daha amiyane tabirle tarih çöplüğünde yok yoktur. John Tosh'un ifadesiyle "Tarihte, saldıranlar da, savunmadakiler de, yeterince malzeme bulurlar." Dolayısıyla bir

konuda bir belgenin/rivayetin, bir şeylerin bulunması veya bunların art arda sıralanmasının hakikati ifade ettiği ya da elde edilen verilerin bilimsel olduğu zannedilmemelidir.

Kanaatimce, metindeki iddialar gerçek olsa da olmasa da hiç fark etmez, bu minvaldeki tartışmalar, "Amma da abartmışlar! Bunlar birbirlerini kısıkdıkları için mi bu kadar ağır konuşuyorlar?" bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Kanaatimi iki madde de izah edeceğim. İlk olarak bunlar dinî ve itikadî meseleler değildir, tamamen seküler ve insan tabiatını yansıtan hususlardır. İkincisi ise daha önce de belirttiğim gibi bu tür tartışmalar akademisyenlerin birbirlerini eleştirdiği ilmî tartışmalar olarak görülmelidir.

Metin yazarının gözden kaçırdığı/kaçırmış olabileceği iki önemli problemi hatırlatmak isterim. Birincisi, bu şahıslara yüklediğimiz anlam, yani tarihi şahsiyetlere yüklenen abartı ve kutsiyet. Mezhep imamları veya din büyükleri, hatta sahabe, ne kutsaldır ne de aşilamazdır. Ancak toplumlar efsaneleriyle yaşar ve kendilerini onlar üzerine inşa ederler. Bu yanlış değildir, umumi halk için bu, doğal bir şeydir. Asıl yanlış olan bizim aydınımızın da profesörümüzün de bu konularda halk ile aynı tavrı sergilemesidir. Gerek ilahiyat fakültelerinde gerekse diğer fakültelerde binlerce profesör, Resulullah'ın, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde anlattığı gibi doğduğuna inanmaktadır. Bu kişiler, Mevlid'in Hz. Peygamber'i övmek için yazılmış bir şiir olduğunu; şiirde övülen şahıs da peygamber olunca, övgüde aşırılığın hesaplanmayacak boyuta ulaştığını unutmakta ve böylece hakikat ile hayal ve imgeler birbirine karışmaktadır. Bu çelişkinin aşilamama nedeni, dinî alanda popüler olan şeyin, çoğu kez akademik olanın önüne geçmesidir

İkincisi, önümüze gelenek vasıtasıyla gelen ve asırlardır kendini ispatlamış olmasına rağmen, günümüzde artık problemlerimizi çözmekte yetersiz kalan paradigmanın, kutsanması ve eleştirilememesidir. Bu da yine yukarıda değinildiği gibi, başta sahabe olmak üzere onu oluşturan şahıslara, alimlere ve

"din"e yüklediğimiz anlamdan kaynaklanmaktadır. Misal olarak edille-i şer'iyye, kanaatimce birdir ve o da Kur'an'dır. Hadisler ise Kur'an'ın ilk uygulaması/pratiği olduğu için, Kur'an'ın anlaşılması açısından başvurulması gerekli en mühim malzemedir. İcma ve kıyasa gelince, işte onlar asla din olamaz, çünkü icma ve kıyas sadece dinin anlaşılması için başvurduğumuz yöntemler arasındadır. Çünkü din, vahiydir, yani Allah'ın gönderdiği resullerinin "din" olarak beyan ettikleridir. İman ve ibadetlerle ilgili bazı sünnetleri de bu kapsamda değerlendirmekte hiçbir beis yoktur. Bunun delili de şu kuraldır: "Sünneti inkar/ret eden kafir olmaz" veya "mezhepler, din değildir; din hakkındaki görüşlerdir." Böyle olunca "din olan"la "din olmayan"ın arası veya neyin din olup neyin din olmadığı anlaşılmaktadır. Kur'an bizatihi dindir, ancak Kur'an hakkındaki konuşmalar (tefsir, fıkıh, kelam, tasavvuf vs.), asla din değildir. Bu yüzden Kur'an hakkındaki tartışmalar veya konuşmalar, içlerinde zıtlık barındırır, birinin dediği, diğerinden farklıdır ve binlerce ihtilaf bulunur. Bu durum gayet tabiidir. Tabii olmayan yani anormal olan ise bizim tavrımızdır. Ancak burada mütehasıs olmayı, yani ilahiyatçılığı veya alim olmayı küçümsemiyorum, bu durum azami derecede önem arz eder ve gereklidir, sonuçta Kur'an ve hadisleri anlamak uzmanlık isteyen bir iştir.

Daha çok söylenecek şey olmakla birlikte, bu girişten sonra yazarın ifadelerine gelince. *Şunu bilmelisiniz ki; imam Ebu Hanife, ne bir mezhep kurdu ne de kendini fetva makamına koydu. O, Kur'an'ı merkeze alarak halkın sorunlarına çözüm bulma gayreti ile saltanatın meşrulaştırdığı çarpık düzene muhalefet etti. Düzeni aklamak için Resul sözü diye uydurulan yalanları deşifre etti.* Son zamanlarda hadislerle karşı sergilenen çeşitli tavırların akademik olmayıp, usul/yöntemden uzak, romantik ve keyfiyetçi olduğunu düşünüyorum. Fıkıh usulü gibi oturmuş, sistematik bir yapıya sahip olmasa da yani tam olarak bilim diye niteleyemsek de sonuçta kapsamının tartışılmayacağı bir hadis/hadis usulü ve hadis imamların usullerini ortaya koyan

önemli bir literatür vardır. Bu durum, her türlü tepkisel ve akademiden uzak tavrın havada kalacağına en açık göstergesidir. Sonucun kaçınılmaz olarak böyle olması da gerekmektedir. İsterseniz bunu Ebu Hanife üzerinden veya farklı bir tarihî şahsiyet üzerinden yapın. Ebu Hanife'nin, "*Hadisler başımın tacıdır; sahabe'nin sözünü seçer/tercihli alırım, tabiinin sözüne gelince, ben de tabiindenim, sözüm onlarınki gibidir.*" şeklinde söylediği söz, kendisine yöneltilen eleştirilere Ebu Hanife'nin cevabıdır. Yani onun bir usulü/yöntemi vardır ve bu çerçevede hareket ederek, içtihadını yapmaktadır. Onun hadisleri kabul yönteminin, diğerlerine göre daha farklı, sert ve kısmen de marjinal olduğunu görmekteyiz. Yazarın vurgu yaptığı farklılığın altında yatan sebebin bu olduğunu düşünmekteyim. Ayrıca Ebu Hanife'nin "Müsned" adlı bir hadis kitabının olduğu, çözüm gerektiren meseleler için başvurduğu hadislerin tespit edilerek o eserde derlendiği de bilinmektedir.

Hiçbir mezhep imamı mezhep kurma cabası ve iddiası ile hareket etmemiştir. Sadece kendilerine arz edilen veya muhatap oldukları problemlere, belli bir yöntem kullanarak çözüm üretmeye gayret etmişlerdir. Bu şahısların sorunları çözerken kullandıkları yöntemler/prensip, kendinden sonraki takipçileri tarafından da uygulanarak sistematik hale getirilmiş ve mezhepler doğmuştur. Hatta bu durum, müctehid olmayan muhaddis Ahmed b. Hanbel için dahi tatbik edilmiştir.

O dönemlerde şeyhülislamlık benzeri kurumlar olmadığı için "fetva makamı" sözü anlamsızdır. İmam olarak görülen alimlerin tümü gibi Ebu Hanife de ancak kendisine arz edilen meselelere cevaplar veriyor, etrafındaki talebeleriyle yaptığı derslerde (işte bu tarzın adı, ekoldür yani mezhep=takip edilen yol/usul'dür) Kur'an'ı anlamlandırmadan tutun da sosyal, siyasal, ahlakî, dinî, dinî olmayan vs. meseleleri konuşup/tartışıp görüşlerini beyan ediyordu. Hatta rivayetlere göre, diğer alimlerin/imamların cevap veremediği birçok konuda bile cevaplar vererek toplumun

sorunlarını çözüp, soruyu soran şahısların (halife/vali ise, devletin problemlerini çözmek gibi) önlerini açıyordu. Devlet de toplum da hukukla var olur ve yürür. Bundan dolayı hukuk işinin, romantizm ile yaklaşılacak bir alan olmaktan ziyade kendini icraat sahasında gösteren bir pratik olduğu unutulmamalıdır.

Ebu Hanife devlet erkânından gelen soruları neden cevaplamasın? "Sen zalimsin, böyle soru sormazsın!" mı diyecekti? Hayır! Doğru bildiğini korkmadan söyleyecekti ve nitelik de öyle yapmıştır. Yoksa "Düzeni aklamak için Resul sözü diye uydurulan yalanları deşifre etti." gibi bir sloganla hareket edilmesi doğru olmayacağı gibi, böyle bir şeyin tespit ve ispatının da mümkün olmadığını düşünmekteyim. Çünkü o, bir bilim adamı olarak hareket etmiş ve meselelere o şekilde yaklaşmıştır. Birçok alimin yaptığı gibi, Ebu Hanife de uydurulan ve uydurma olduğuna inandığı rivayetleri reddetmiştir. Bu durum, bir çok alim tarafından uygulanan ve uygulanması zorunlu olan bir yöntemdir. Burada bir keyfilik değil, tam aksine akademik bir tavır ve ilmi bir prensip söz konusudur. Bu rivayet, ister saltanattan/devletten ister toplumdan isterse muhatap alimlerden/muhaddislerden gelsin hiç fark etmez.

Yukarıda değindiğim gibi, Ebu Hanife'nin hadisleri reddettiğini söylemek pek tutarlı değildir. Böyle bir iddia yerine meseleleri çözmedeki metodunu bilip ona göre konuşmak daha isabetli olacaktır. Diğer bir husus da Ebu Hanife'nin sosyal ve siyasal duruşudur. Ebu Hanife, tarih boyunca eşine az rastlanan, devlet/iktidar karşıtı, muhalif duruş sergileyen nadir kişiliklerdendir. Bu duruşun arka planında, fetvaların değil, ahlakî vasıf ve sağlam karakterinin olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü daha sonra benzer bir tavrı hatta daha fazlasını mihne hadiselerinde ve çarpıcı bir şekilde Ahmed b. Hanbel'de görüyoruz. İktidar karşısında tavır almanın zorluğu herkesçe malumdur. Bu cesareti gösteren isimler tarihin akışı içinde ayrı bir değer ve ehemmiyet arz ederler. İlmi ve akademik değerlendirme ise başka bir husustur.

Ancak Ebu Hanife'nin bu tavrının, hadislerle ilgiliymiş gibi öne çıkarılmasının, garip ve yanlış olduğu kadar anlamsız bir tavır olduğunu düşünmekteyim.

Hanifelik mezhebini asıl kuran kişi bir zamanlar Ebu Hanife'den de ders alan Ebu Yusuf'tur. Ebu Yusuf, İmam Malik ile yakın ilişkiler kurup ondan hadis dersleri aldı. Ebu Hanife kendi dönemindeki birçok alimle görüşme imkânı bulmuş, onlardan dersler almış, ziyadesiyle bu alimlerden istifade etmiş, sonunda "imam" unvanıyla şereflenmiştir, hatta hayattayken bile. Bu durum kendi talebeleri için de söz konusudur. Ebu Hanife'nin ders halkasına katılan birçok talebesinin onun dersine (o zaman dersler, camilerde bir alimin etrafında halka şeklinde oturarak derslerini dinlemek ve notlar alıp tartışmak ve ko-

nuşmak şeklinde yapılmaktaydı) devam ettikleri esnada, bazı muhaddis ve müverrihlerin derslerini de iştirak ettikleri hususunda rivayetler (rivayet, tarihçi açısından belge demektir) vardır. Bunu günümüz bakış açısıyla ele alırsak, bu durum akademik yöntem olarak da, akademisyen, akademisyen adayı için de gayet normal ve iyi bir şeydir. Bilimsel faaliyet için buna ihtiyaç da vardır. Nitekim Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin de Ebu Hanife'nin talebelerinden uzun süre dersler aldığı, onlarla yakın ilişkiler kurup tartışmalar yaptığı da bilinmektedir. "Madem öyle neden farklı bir mezhep kurdu veya neden farklı kanaatlere vardı?" mı diyeceğiz? Bu soru doğru bir soru mu? Olması gereken tarih içinde yaşanmıştır. Kişiler kendi yöntem ve doğruları ile kendi yolunu çizerek ilerlemiştir. Kaldı ki İmameyn'in yani İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in bile Ebu Hanife'ye ters düşen bir sürü fetvası/görüşü vardır. Bu durum akademik ve bilimsel bir tutumdur. Ancak esefle tekraren hatırlatmak isterim ki, bu insanların birer akademisyen oldukları hep göz ardı edilmiş ve

onlara başka anlamlar yüklenmiştir.

Ebu Hanife'nin gözde ve en önemli öğrencileri olarak Ebu Yusuf, Muhammed Şeybani ve İmam Züfer zikredilmektedir. Mesela DİA'nın Züfer maddesinde şöyle denmektedir: "Önceleri ehl-i hadîs meclislerine devam etti ve hadis alanında oldukça ilerledi. Kendisine sorulan fıkha dair sorular karşısında içinde bulunduğu ehl-i hadîs çevresinin yetersiz kaldığını görünce dönemindeki pek çok parlak öğrenci gibi, Ebu Hanife'nin Kur'an ve sünnet üzerinde tahliller yaparak çıkarımlarda bulunma şeklindeki fıkıh/re'y yöntemine ilgi duydu ve onun ilim halkasına katılmaya karar verdi." İşte o zamanki ilim meraklılarının tavrı buydu. O dönem talebeleri, eksikliğini hissettikleri konularda farklı ilim halkalarına dahil olarak, kendilerini

en iyi şekilde yetiştirmeyi arzulardı.

Ebu Hanife'nin bilimsel tavrının da bunu teşvik ettiğini düşünüyorum. Yani "sen benim öğrencimsin, hiçbir yere gidemezsin!" mi diyordu? Bu söylem Ebu Hanife'nin ilmi tavrı ve karakteri ile çelişmektedir. Haliyle bu söylem onun değil kendi algımızdaki Ebu Hanife'nin söylemidir.

Yani Ebu Hanife bu cümleyi kurmasa da ona bu cümleyi biz kurdurtuyoruz ki bu

da bizim fanatizmimiz veya cehaletimizdir. Ebu Yusuf da diğer talebeleri de muhatap oldukları tüm alim ve muhaddisleri ciddiye almışlar, onları dinlemişler ve akademik tavırlarını ve yöntemlerini de terk etmemişlerdir. Dolayısıyla talebeleri bilhassa İmam Yusuf ve İmam Muhammed, Ebu Hanife'nin yöntemini geliştirerek, mezheplerini/görüşlerini sistemleştirmiş ve mezhebi/ekolü daha üst seviyede tesis etmişlerdir.

İmam Malik'in Ebu Hanife'den hiç hazzetmediğini hatta düşman olarak gördüğünü, söylediği şu sözlerden kolayca anlayabiliriz. "Ebu Hanife ümmetin karşısına kılıçla çıksaydı, kıyas ve rey yoluyla verdiği zarardan

Klasik âlimleri akademisyen statüsünde görür ve değerlendiririm. Dolayısıyla onların birbirleri hakkındaki bu eleştirileri, kaba bir akademik eleştiri bağlamında ele alınmalıdır. Kaldı ki İslam düşüncesinde kuraldır: Bir içtihat diğer içtihadı ortadan kaldırmaz, yani akademide farklı görüşlerin varlığı olağan, bununla birlikte ilmî ilerleme noktasında zaten olması gereken bir olgudur.

daha az zarar verirdi.” “Ebu Hanife, dini mahveden hastalıklardan biridir.” “Ebu Hanife az kalsın dini yıkacaktı.” Bu ve benzeri rivayetleri ciddiye almak mümkün mü? Sizlere soruyorum? Bu ifadeler kitaplarımıza girdi ve “sahih” sayıldı(!) diye, “sahih” mi kabul edeceğiz? Herhangi iki insan gibi iki alim de birbirinden hoşlanmayabilir, anlaşamayabilir, biri diğerini kıskanabilir veya biri diğeri aleyhinde birtakım olumsuz sözler sarf edip, eleştirilerde bulunabilir. Aydın ve alim sınıfı arasında bugün de buna benzer olaylara şahit olabiliyoruz. Kaldı ki, tam tersi rivayetler de mevcuttur: İmam Malik, İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel’in Ebu Hanife’ye duyduğu saygı ve sevgiyi ifade eden övgü dolu sözleri gibi. Tüm bunlara rağmen aynı paralelde, doğrultuda düşünmüyor olabilirler. Nitekim birçok meselede farklı düşündükleri de malumdur. Hadis usulünde ilk okuduğumuz şeylerden biri, “şahıs, bölge ve grupları öven ve yeren rivayetlerin” hadis olamayacağı ve uydurma olduğu hususudur. Çünkü şahıs, bölge ve grup fanatikleri, korkmadan Allah Resulü’ne birtakım sözler isnad ederek, kendilerini ve içinde buldukları mezhepleri/grupları meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bunu yapanlar, aynı şekilde, kendi imamlarının lehine, diğer imamların ise aleyhine benzer isnatlarda bulunmuş fanatik yobazlardır. Bu yanlış tavır, günümüzdeki hasta zihinlerde de varlığını sürdürmektedir. Örneğin öğrenciler sevdikleri hocalar lehine, sevmedikleri aleyhine çok sayıda söylenti çıkarırlar, bunları alt sınıflara da aktarırlar ve bir müddet sonra da herkes, hakikatmiş gibi bunlara inanırlar. Bu tür rivayetler de aynı perspektifte değerlendirilmelidir. Diğer yandan İmam Malik’in, Ebu Hanife hakkında bu şekilde düşünmüş olması, ne İmam Malik’i ne de Ebu Hanife’yi gözden düşürmemelidir. Sonuçta yapılan sadece eleştiridir; onun yöntemi ve görüşlerine karşı, -burada olduğu gibi bilhassa kıyasın kullanımı hususunda- üslup sert de olsa, sadece eleştiridir. Böyle de görülmelidir.

İmam Malik’ten aldığı fetvalarla sultanlardan maaş almayı meşru gören Ebu Yusuf; en zor zamanında kendi-

sini himaye eden ilk hocası Ebu Hanife’nin ölüm fetvasını veren zalim sultana kadı olmakta hiçbir beis görmedi. Bu sayede büyük bir servete sahip olduğunu da belirtirsek işin aslı, gayet net anlaşılacaktır. Tam aksine onun kadı olmasını halifeye, Ebu Hanife’nin teklif ettiğine dair rivayetler de vardır. Ki bu teklifin İmam Malik tarafından veya başka bir şahıs tarafından yapılmasının da hiçbir ehemmiyeti yoktur. Ebu Yusuf kadılıkudat olmakla neden ve neye göre yanlış yapmıştır? Meseleyi böyle bir romantizm ve sloganlarla ele almayı doğru bulmuyorum. Ebu Hanife’nin bu görevi kabul etmemesinin sebebi, zaten aleyhinde olduğu ve yıkılmasına çalıştığı iktidarla ortaklık yapmamak, yani kendi kendiyi çelişmemektir. Bu tavır faziletli, etik bir tavır olup gayet de anlaşılırdır. Ancak bu görevin yürütülmesi ve bu makamın işgal edilmesine taraf olduğu da anlaşılmaktadır. Kanaatimce, “devletin dini, adalettir” prensibine istinaden hukuk, devletle barışık olmak zorundadır. Bundan dolayı hukuk adamı da devlete küsemez, sırtını çeviremez. Kaldı ki, Ebu Yusuf’un da, aynı şekilde baskıya maruz kalacağını anladığından görevi kabul ettiğini düşünsek ne olur? Ben bunun yanlış olduğunu düşünmüyorum. Zalim sultan diyenler şunu da görmelidir: Aslında sultanları yönlendiren ve onların alimlere karşı fanatik veya sert tutum takınmalarını sağlayanlar, maalesef yine alimlerdir. Daha açık ifade edersek sultanın danışmanı olan ve yakınında bulunan alimler, diğer alimlerin mazlum olmasının sebebidir. Birçok şeyhülislamın asılmasının altında yatan sebep yine alimlerin makam sevdası, kıskançlık ve çekişmeleridir. Burada asıl üzerinde durulması gereken husus budur. Sonuçta sultan/halife, yöneticidir, alim olmayabilir. Ona tavsiyelerde bulunan alimlerin kendi aralarındaki çekişme ve kıskançlıkların, iktidarın, alimlere karşı tavır almasında etkili olduğunu düşünmememiz için hiçbir sebep yoktur. Tarihi vesikaların da bu iddiaları desteklediğine dair elimizde birçok çalışma mevcuttur. Bugün de böyledir zaten. YÖK gibi gereksiz ve işlevsiz hatta ne işe yaradığı belli olmayan ve devleti sömüren bir kurumun, cumhurbaşkanını istismar

ederek sömürüp yönlendirdiğini görmüyor muyuz? Durum, aynıdır, tarih tekerrür etmektedir.

Diğer açıdan bir de Ebu Yusuf cihetinden bakılmalıdır. Bana göre de isabetli bir karar vermiştir. Çünkü o gelmeseydi büyük ihtimal Ehli Hadis'ten birileri gelecek ve İslam dünyası fikri anlamda daha büyük çıkmaza girecekti. Bu ihtimal senaryosu dahi Ebu Yusuf'u haklı çıkarmaya kâfidir. Yukarıdaki Züfer hakkında yaptığım alıntı da buna işaret etmektedir.

İmam Malik'ten ders alan diğer bir kişi de İmam Şafii'dir. Tam 9 yıl boyunca ondan hadis dersleri alıp eğitildi. Diğer mezhep imamı Ahmet b. Hanbel ise eğitiminin önemli bir kısmını, İmam Malik'ten ders alan Ebu Yusuf'tan aldı. Onun da Ebu Hanife karşıtlığı bilenen bir gerçektir. "Ebu Hanife iki kez düştüğü küfürden tövbeye davet edildi" sözü Ahmet b. Hanbel'e aittir. Oğlu ise Ebu Hanife'nin 'sapık bir mürcie' olduğunu kolaylıkla söyleyebilmiştir. Silsile devam eder. Ahmet b. Hanbel, Ebu Davut'u ve Buhari'yi; Buhari de hem Müslim'i hem de Tirmizi'yi yetiştirir. Ebu Davut ise Nesai'ye hocalık yapar. Yukarıda söylediklerim bu hususlarda da geçerlidir. O zaman ilim geleneği buydu ve herkes böyle yapıyordu. Bu aynı zamanda bir ilmi geleneğin oluştuğunu, akademik süreçlerin başladığını, alimlerin birbirlerinden kopuk ve uçuk olmadıklarının da göstergesidir. Aslında "o, onu yetiştirdi, falan falanı şöyle hazırladı" gibi ifadeler doğru değil. Çünkü o zamanki ilim dünyası ve geleneği yani bilginin elde edilmiş yolları buydu ve bunlar, göz ardı edilmeden meseleler değerlendirilmelidir. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, o zaman eğitim, genelde camilerde "ders halkaları" şeklinde sürdürülmekteydi. Sabah/akşam namazında biri, diğer vakitlerde diğerleri, cami/ler/in bir/er köşesinde etrafında toplanan insanlarla ders yapıyorlardı. O dönemde bunların bir kısmı, hoca olarak şöhret oldukları esnada bile birbirlerinin derslerine devam ediyorlar, tartışmalara iştirak ediyorlardı. Bugün de aynı geleneği devam ettiriyoruz. Birçoğumuz ortak mahfilleri paylaşıyoruz; bu aynı kanaatte olduğumuz anlamına gelmediği gibi, düşman ve muhalif olduğumuz anlamına

da gelmemektedir. Kaldı ki, dün de bugün de insanlar hayatının bir döneminde bir fikri savunurken, daha sonraki herhangi bir dönemde fikir değişimleri yaşayabilmektedir. Bu gelişme de olabilir, içe kapanma da olabilir. Her iki koşulda da bu değişim, kişilik ve akademi açısından takip edilmesi gerekli bir olaydır.

Aradan yıllar geçmiş olsa da Ebu Hanife'ye olan düşmanlık hiç bitmez. Buhari, "sapık, mürcie, güvenilmez adam" gibi lakaplarla Ebu Hanife'ye ve akla olan düşmanlığını öğrencilerine de aşılar. Tirmizi, Ahmet b. Hanbel'in, Ebu Hanife'ye 'yalancı' dediğini söyler. Hadis âlimi Ebu Davut, "İmam Malik, Ahmet b. Hanbel ve İmam Şafii'nin Ebu Hanife'nin sapıklık içinde olduğuna dair ittifak içinde olduklarına dair" şahitlikte bulunur. Buradaki isimlerin tümünün ortak tarafı, Ehli Hadis olmaları; Ebu Hanife'nin ve talebelerinin ise Ehli Rey olmasıdır. Baştan beri bu ayrışma vardır ve bugün de çok çok güçlü bir şekilde başta ilahiyat fakülteleri olmak üzere dini tartışmaların yapıldığı tüm mahfillerde bu ayrışmaya dayalı sataşmalara rastlanmaktadır. Diğer yandan bu tür aşırı uç, hakaretvari, "sapık, zındık, kâfir/zındık vs." ithamlarını içeren tüm rivayet ve iddiaların da, Ehli Hadis mensupları veya daha çok onların cahil fanatik taraftarları tarafından söylendiğini veya bir kısmının uydurulduğunu görmekteyiz. Bugün de aynı şey devam etmiyor mu? Diğer taraftan bu tür ithamlar, bir alimin diğerine yaptığı eleştiriden alınmış bağlamı kopuk, çalıntı ve ilaveli ifadelerdir. Bunları, dini değil, akademik aşırılık ve bir üslup biçimi olarak okumalıdır. Kaldı ki, onlar birbirlerine böyle deseler ne olur, demeseler ne olur! Bize düşen her bir alimden ayrı ayrı istifade etmektir, taraftar olmak değil. Yani onların peşinden gelen, bugün de çokça görünen fanatik taklitçi sürüsünden değil, ilim ehlinde olmak gerekmektedir. Hepsini kucaklamalıdır, çünkü hepsi bizimdir.

Sünni İslam, Kur'an'ı açıklayan Kur'an'dan üstün kitabı Kütüb-i Sitte ve Kur'an'dan fazla yetkisi olan, sorgulamayan mezhep hükümlerinden oluşan bir ekoldür. İşte bu ekol, saray destekli İmam Malik ve Ebu Yu-

suf'un bayraktarlığını yaptığı bu 10 kişi ile yaklaşık 100 senelik bir dönemde inşa edilmiştir. Ben genel olarak Sünni İslam anlayışının böyle olduğunu düşünmüyorum. Böylesi bir anlayışı onaylamam ama onayladığı iddia edilenleri de anlamak zorundayım, "neden böyle düşünüyor?" diye. Ayrıca bu şekilde düşünen, inanan mezhep taraftarları ve akademisyenlerin olduğu, bunların varlıklarını bugün de devam ettirdikleri açıktır. Yine kendi adıma bu yaklaşımı doğru bulmamakla beraber, akademik geçmişim bu durumun tabii olduğunu da bana öğretmiştir. Geleneğe sarılıp onu devam ettirmekten daha kolay bir şey olmadığı için, insanların -maalesef aydınların da- çoğu, bunu doğru bularak ona sarılmayı tercih etmektedir. Ben bunu, ne bağımsız kimliğim ile ne de bir alim/akademisyen olarak asla doğru bulmuyorum. Ümmetin yapması gereken, geleneğiyle yüzleşmek ve onunla hesaplaşmaktır. Bunu yapamayan birçok çağdaş akademisyen de sadece slogan atıp eleştiride bulunmaktadır. Bunların, geleneğe sarılıp taklit edenlerden farklı olduğunu da düşünmüyorum. Ancak çözüm ve alternatif üretenler de vardır ve maalesef bunlar azınlıktadır.

Yani alimlerin, Kur'an'ı ve onun pratiği olan sünneti anlamak için çaba sarf ettiklerini görmezden mi gelelim? Kendimize bunları anlama hakkını verirken onların bu hakkını gasp mı edelim? Ben yukarıdaki sloganik tabirleri de doğru bulmuyorum. Onlar, alim olarak üzerlerine düşeni yapmışlardır. Kur'an'ı ve sünneti anlama çabasına girmişler, bu çabaları nedeniyle çok büyük sıkıntılar çekmişler ve çeşitli belalara uğramışlardır. Bunları nasıl görmezden gelebiliriz?

Sonuçta tüm olumsuzluklara rağmen elde ettikleri görüşü/kanaati de ortaya koymuşlardır. Bunun doğru veya yanlışlığı her zaman tartışmaya açıktır ve o zaman da zaten bu tartışmalar yapılmış; biz de aynı tartışmaları yapmaya devam ediyoruz. Bugün bize düşen, o geleneği devam ettirmek olup, ilim ile din arasındaki ayrımı görerek Kur'an ve sünneti anlamaya gayret etmek ve bu gaye ile akademiye çalışmalarımızı sürdürmektir.

Yukarıda söyleneni tarihî bir tespit olarak kabul etsek bile, -ki yazar bunu yapmaya çalışıyor- aslında bu durum kendiliğinden ve tabii olarak oluşmuştur.

Kaldı ki çok tartışılabilir ve hatalı görüşleri olduğunu kabul etsem de Ehli

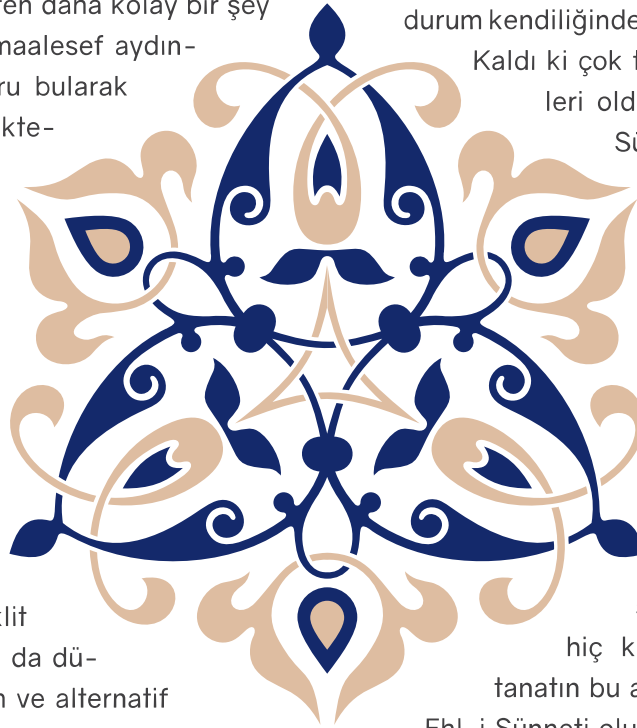
Sünnetin bu on-onbeş kişiye havale edilmesi çok kısır bir görüştür. Çünkü onun oluşmasında, kendi geleneklerinin çeşitliliği ile, Mutezile, Şiilik ve Haricilik gibi karşı grupların görüş ve çabalarının büyük tesiri olduğu aşikârdır.

Ancak dediğim gibi, olan olmuştur ve bu, tabii bir seyirle gerçekleşmiştir. Ama

hiç kimsenin, ne "iktidarın/saltanatın bu adamları bir araya getirterek

Ehl-i Sünneti oluşturduğunu veya bu işe öncülük ettiğini" söyleyebileceğini ne de söyleyenlerin bunu ispat edebileceğini düşünmüyorum. Bu görüşüme ek olarak iktidarın gücünü ve müdahalesini küçümsememek gerektiğini de hatırlatmak isterim. Aksi takdirde, cemaatlerin ilahiyat fakülteleri ve bu fakültelerdeki hocalar için yaptığı bazı kara propaganda, iftira ve ithamları da doğrulamış oluruz ki, bunların asla aslı esası yoktur, olamaz da.

Bu inanca göre hadis ayeti nesh edebilir. Yani bir ayetin aksi bir hadis varsa, ulema içtihat ettikten sonra ayetin hükmü kalkar ve hadisin hükmü uygulanır. Zinada uy-

gülenen recm cezası, bu kurala dayanan en bariz örneklerdendir. Keza namaz kılmayanın katli, çocuk evlilikleri ve daha birçok hadsiz hükme bu kural yol verir. Onun için derler ki, "Bana ayet okuma 500 ayet okusan da nafil..." Bu iddia ve kanaatte olan mezhep veya Ehli Sünnet alim/hoca ve fanatikleri vardır ve her zaman da olacaktır. Bu iddiaları kabul etmeyenler de haliyle olmuştur, bugün de etmeyenler vardır. Ancak bunlar fanatikler tarafından değil akademide ilmi olarak tartışılmalıdır ve tartışılmaktadır. Bence burada dikkat etmemiz gereken ve ihmal ettiğimiz bir gerçek de şudur; Alimler neden ve hangi psiko-sosyal sebeplerle bu tür fetvalar/görüşler serdetmişlerdir? Bunu da anlamak, ilim adamları olarak bizim işimizdir ve bu husus göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan neshi kabul etmeyen; neshi kabul etse bile, sünnetin Kur'an'ı neshettiğini kabul etmeyen; aynı şekilde yukarıdaki içtihatları kabul etmeyen veya bunların sadece içtihat olduğunu söyleyen klasik ve çağdaş alimler/araştırmacılar vardır. Yakarıdaki indirgemeci ifadeleri doğru bulmamakla beraber, şu anda bile, maalesef bu görüşleri savunan çok sayıda taklitçi alim ve akademisyenin olduğunu üzülerek görmekteyiz. Ama nihayetinde isabetli bulsam da akademik olarak ortaya atılan bu görüşler hakkında bu şekilde konuşmaktansa, alternatif iddia, çalışma ve araştırmalar yapılması ve yöntemler ortaya konması gerektiğini de söylemek durumundayım.

Konudan uzak olanlar için kısa bir açıklama yapmalıyız. 6 kitap anlamına gelen Kütüb-i Sitte, Buhari, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi, İbni Mace ve Nesai'nin kitaplarının birleştirilmesidir. 4 mezhep ise İmam Malik, Ahmet b. Hanbel, İmam Şafii ve Ebu Yusuf'un görüş ve kitapları etrafında şekillenen otoriter kurallardır. Burada oldukça garip bir durum var. İmam Ebu Hanife, Sünni dünyanın tamamınca İmam-ı Azam (imamların en büyüğü) olarak

bilinir. Ama nedense Sünniliğin, onu sapık ilan edenlerin kitaplarından oluşuyor olmasını, kimse merak edip sorgulamaz.

Benim kanaatim şudur: Tabii ki bu isimler, devleşmiş tarihi şahsiyetlerdir. Sergilemiş oldukları üstün gayret ve çabalar sayesinde, tarihi miras olarak bizlere ölümsüz eserler bırakmış alimlerdir. Bu tarihi şahsiyetlerin görüşlerini kısmen hatta tamamen beğenmesek de küçümseme hakkına sahip değiliz. Bizden öncekilerin büyüklüğü, kısmen efsanelere dayalı olsa da, onların büyüklüğünden çok, bizim küçüklüğümüzden kaynaklanmaktadır. Yani biz çok az çalışıyoruz, çok az üretiyoruz. Akademik unvanlar taşımamıza rağmen, öğretmenlik/öğretmenlik yapıyoruz. Birçok akademisyen (öğretmen-

cilik oynayanlar) asıl mesleği haricinde imamlık, vaizlik, müftülük ve şeyhlik yapmaktadır. Ciddi boyutlarda din/bilimin, üniversitelerinin değil, dini örgütlerinin sözcülüğünü yapmaktadır. Maalesef millî eğitim camiamızda olduğu gibi YÖK gibi bir kurumda dahi, bilimde ve akademide değil, tarikat ve tarih ulularının dediklerinde hakikati arayan akademisyenlerin bolca bulunduğu bir ülkedeyiz. Hakikati veya bilimi, akıl, yöntem ve araştırmada değil, ne söylerse söylesin din ulularının dediklerinde, Elmalılı'da, Said Nursi'de, Fahreddin Razi'de, Gazali'de, Muhyiddin İbn Arabi'de ve Suyuti'de görenlerin ve onlardaki bilgileri mutlak doğru ve şaşmaz/yanılmaz hakikat kabul edenlerin ve bunları mutlak otorite sayanların çoğunlukta bulunduğu bir akademide/ülkede olmanın şanssızlığını yaşamaktayız.

Bunun önü açılacaktır inşallah; hayat bu durumu zorlayacaktır. Yoksa geleceğimiz kapalı ve tıkanıktır. Hiçbir idareci/yönetici/lider, bu gerçeğe sonsuz kadar gözlerini kapayamaz ve öyle de olmamıştır. İlim ve akademiye gerekli önem verilmesi dileğiyle.

Edille-i şer'iyye, kanaatimce birdir ve o da Kur'an'dır. Hadisler ise Kur'an'ın ilk uygulaması/pratiği olduğu için, Kur'an'ın anlaşılması açısından başvurulması gerekli en mühim malzemedir. İcma ve kıyasa gelince, işte onlar asla din olamaz, çünkü icma ve kıyas sadece dinin anlaşılması için başvurduğumuz yöntemler arasındadır. Çünkü din, vahiydir.